

ТЕМПОРАЛЬНІ АДВЕРБИ В СИСТЕМІ МАРКУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОГО РЕЧЕННЯ

У статті висвітлено головні положення сучасної теорії інформаційної структури речення, визначено місце темпоральних адвербів у системі маркування компонентів структури, досліджено їх взаємодію з іншими мовними засобами маркування, а саме особливості порядку слів давньоанглійських речень з різними темпоральними адвербами, на матеріалі давньоанглійських писемних пам'яток виявлено низку різних типів моделей інформаційної структури, до складу яких входять темпоральні адверби.

Теорія інформаційної структури речення (ІСР) досліджує семантичні відносини між смисловими групами, що складають основу його змісту та упорядковані відповідно до граматики певної мови. Новітні студії в цій царині пропонують вивчати ІСР з урахуванням системи мовних засобів маркування структурних компонентів дискурсу: інтонація; еліпс; типи виразів, що відсилають слухача до попередньої інформації; порядок слів; частки та адверби [1].

Серед останніх розробок відзначимо праці американських і європейських вчених [1; 2], в яких досліджено взаємозв'язок темпоральних адвербів та ІСР в англійській мові (синхронний і діахронний аспект), проте існує потреба в комплексному вивченні становлення та розвитку цього явища в давньоанглійській мові. **Мета нашого дослідження** – виявити і проаналізувати зв'язок інформаційної структури та окремих темпоральних адвербів (*þa* – then, *þonne* – then, *nu* – now, *her* – this year) у давньоанглійських простих і складних реченнях на матеріалі *Англо-саксонської хроніки*.

Сучасна теорія інформаційної структури речення стверджує, що порядок слідування його елементів пов'язаний, насамперед, з процесом пакування інформації в дискурсі. Згідно з концепцією Л. Ріцці [3], компоненти інформаційної структури речення пов'язані між собою формулою: [ForceP[TopP[FocP[FinP[TP...]]]]], де ForceP (силова фраза) встановлює відношення речення до контексту, включаючи інформацію про тип речення; TopP (топік) презентує стару інформацію в контексті; FocP (фокус) експлікує нову інформацію; FinP (фінітна група) містить такі елементи, як час, спосіб, стан тощо. Новітній інтерпретативний підхід передбачає виявлення та аналіз компонентів інформаційної структури за наступними критеріями: а) стара : : нова інформація; б) топік : : комент; в) фокус : : фон.

Аналіз структурування дискурсу за критерієм "старої / нової" інформації Е. Прінс [4] пропонує здійснювати з урахуванням таксономії "передбаченої обізнаності": викликана > невикористана > передбачувана > така, що містить передбачуване > нова фіксована > абсолютно нова. Інформацію у висловленні можна представити у вигляді таксономії взаємопов'язаних відмінностей (Табл.1):

Таблиця 1.

Різновиди інформації у висловленні

Інформація	Відома для слухача	Нова для слухача
Відома для дискурсу	викликана	(не зустрічається)
Нова для дискурсу	невикористана	абсолютно нова

Топік, услід за А. Спейер [5: 7], розглядаємо у прагматичному аспекті, тобто це та "сутність", про яку йде мова в реченні, а інші його компоненти лише додають інформації до неї (комент). Топік корелює зі старою інформацією та реалізується "передбачуваними" синтаксичними засобами: зазвичай – це суб'єкт речення. Для виміру ступеня прагматичної коректності речення, що містить топік, використовується наступна шкала розташування топік-елементу[6: 165]:

Таблиця 2.

Шкала прийнятності топіка

ТОПК	
активний	найбільш прийнятний
доступний	↓
невикористаний	
абсолютно новий, передбачуваний	
абсолютно новий, непередбачуваний	найменш прийнятний

Розрізняють декілька видів топіка: а) сутнісний топік – тобто, про що говориться в реченні; це той конституент, який щойно представлений, змінений, або до якого нещодавно зверталися; б) контрастний топік – елемент, який породжує певні альтернативи, що жодним чином не впливає на значення фокусу, а лише виступає як опозиція до інших топіків; в) відомий топік – це конституент, що, як правило, реалізується займенниками; коли відомий топік наявний в тексті і зв’язаний з сутнісним топіком, його визначають як безперервний (тривалий – continuing) топік [2: 88-89]. Ієрархію топіків можна представити у такий спосіб:

Shifting topics [+сутнісний топік]>контрастний топік>відомий топік.

Фокус належить до семантичних феноменів і експлікує найбільш значущу інформацію, тоді як усі інші компоненти складають його фон [2]. При проведенні аналізу, розрізняємо такі різновиди фокусу: а) презентаційний – нова інформація для речення; б) контрастний – протиставлення двох сутностей речення; в) верум фокус – асоціюється з коректуванням поняття істинності переконань мовця або слухача [7].

Як зазначають Дж. Хетланд та В. Молнар [8], порядок конституентів речення в усіх мовах відповідає двом структурним принципам: 1) топік перший (Topic First Principle), відповідно до якого інформація, пов’язана з попереднім дискурсом, виступає на початку речення; 2) фокус перший (Focus First Principle), визначає, що найважливіша інформація – на початку речення. Обидва принципи не суперечать один одному у випадку, коли додаткова частина топіку (комент) включає в себе фокус, котрий передує своїй додатковій частині – фону як маркована на початку тема речення.

Методика нашого дослідження полягає у встановленні інформаційних характеристик (стара / нова, топік / комент, фокус / фон) окремих компонентів речення залежно від типу порядку слів, що їх маркує. Матеріалом слугували 142 речення з темпоральними адвербами, виокремлені методом суцільної вибірки з Англо-саксонської хроніки. Використовуючи матрицю (таксономію) Прінс та графічне відображення формули Ріцці, нами виявлено зв’язок між розташуванням темпоральних адвербів, певним типом порядку слів у реченні та різними моделями структурування інформації.

А. ван Кеменаде [1] вважає, що темпоральні адверби виступають індикаторами розташування фокусу і топіку, зліва та справа відповідно, при цьому часто відбувається переміщення дієслова в ініціальну позицію. Частково погоджуючись з цією точкою зору, зазначимо, що у давньоанглійських клаузах нами виявлені наступні моделі: *her/þa/þonne/nu + SVX* (де X може виступати об’єктом або обставиною); *her/þa/þonne/nu + SV*; *her/þa/þonne/nu + VSX*; *her+ SOV*; *þa+VXS*. Темпоральні адверби в окреслених моделях слугують для розмежування топіку і фокусу, проте, проаналізувавши структуру дискурсу, зазначимо, що залежно від порядку слів в реченні, нами визначені різні типи фокусу і топіка для кожної моделі.

Моделі *her/þa/þonne/nu + SVX* (44% усіх прикладів) та *her/þa/þonne/nu + SV* (7%) зафіксовані у головних та простих клаузах, при цьому суб’єкт представляє інформацію нову як для дискурсу, так і для слухача; зазвичай мовець дає характеристику суб’єкта. Напр.:

(1) *Her Iohannes se godspellere in Pathma þam ealonde wrat þa boc Apocalipsis (Manuscript A: 84). – This year John the evangelist in the island Patmos wrote the book called "The Apocalypse".*

Аналіз дискурсу дозволяє представити ІС речення (1) у такий спосіб: *her* + інформація нова для дискурсу і для слухача (абсолютно нова – презентаційний фокус) + предикат + інформація нова для дискурсу, але відома для слухача (передбачувана – сутнісний топік). Графічно ця модель ІСР виглядає так:

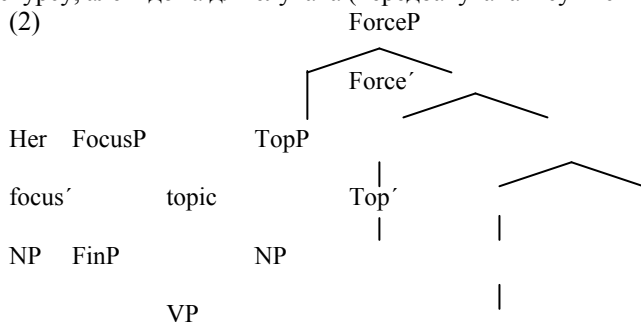

Рис. 1. Інформаційна структура речення за моделлю *her/þa/þonne/nu + SVX*.

Переміщення дієслова у першу позицію, як от в моделі *her/þa/þonne/ni + VSX* (31 %), позначає зміну діяльності у попередньому дискурсі, а певні події, що відбулися, слугують стимулом для цього. Отже, ICP в реченнях такого типу можна представити як от: *her/þa/þonne/ni* інформація нова для дискурсу (передбачувана) + інформація стара для дискурсу і для слухача – викликана (сутнісний топік) + інформація стара для дискурсу і для слухача – викликана (відомий топік). Напр.:

(3) *Her sendon Brytwalas to Rome 7 heom fultomes bædon wiþ Pi^ohtas, ac hi þar næfdan nanne, forþan ðe hi fyrdedon wið Ætla Huna cyningæ...* (Manuscript A: 84). – This year sent the Britons over sea to Rome, and begged assistance against the Picts; but they had none, for the Romans were at war with Attila, king of the Huns.

У попередньому дискурсі розповідається, що римські легіони залишили Британію, а оскільки бритів почали все частіше турбувати набіги піктів, вони послали за римлянами, щоб вони їх захистили. Схематично речення (3) можна представити так:

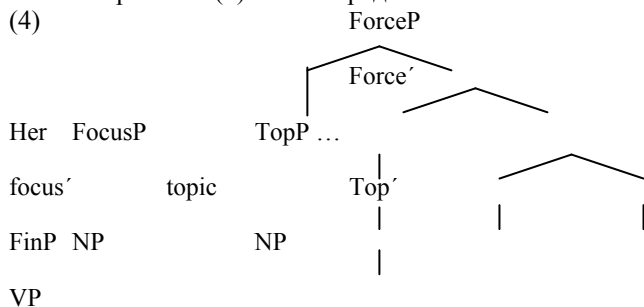

Рис. 2. Інформаційна структура речення за моделлю *her/þa/þonne/ni + VSX*.

Вищезазначена модель зустрічається також, якщо топік безперервний, напр.:

(5) *7 þa sendon hi to Anglum 7 Angelcynnes ædelingas ðæs ylcan bædan* (Manuscript A: 84). – Then sent they to the Angles, and requested the same from the nobles of that nation.

У прикладі (5) ICP відповідає наступній схемі: *her/þa/þonne/ni* інформація нова для дискурсу (передбачувана) + інформація стара для дискурсу і для слухача – викликана (безперервний топік) + інформація нова для дискурсу і відома для слухача – передбачувана (відомий топік). Графічно речення (5) можна представити так:

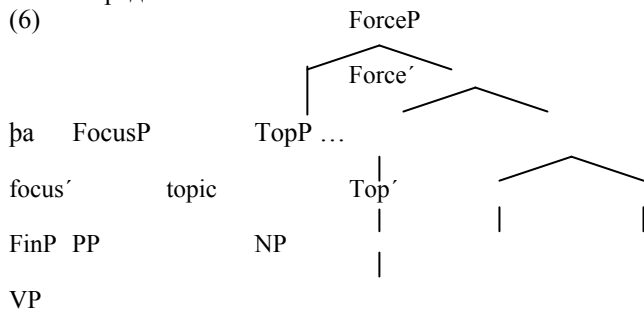

Рис. 3. Інформаційна структура речення за моделлю *þa + VSX*.

Моделі *her + SOV* (10 %) властиве наступне структурування інформації: *her* + нова інформація (фіксована – фокус) + нова інформація (абсолютно нова – презентаційний фокус) + нова інформація, що містить передбачуване + передбачувана (сутнісний топік). Напр.:

(7) *Her Romane Leone þæt rapan his tungon forcurfon...* (Manuscript A: 797) – This year the Romans cut out the tongue of Pope Leo...

Римляни відрізали язика Леву, котрий не згадувався у попередньому дискурсі, тому мовець дає пояснення, хто він такий (*þæt rapan* – папа), далі для слухача по оповіді слідує інформація, що містить передбачуване (*his tungon* – його язик) та передбачувана (*forcurfon* – відрізали). Схематично IC речення (7) представлена на Рис. 4:

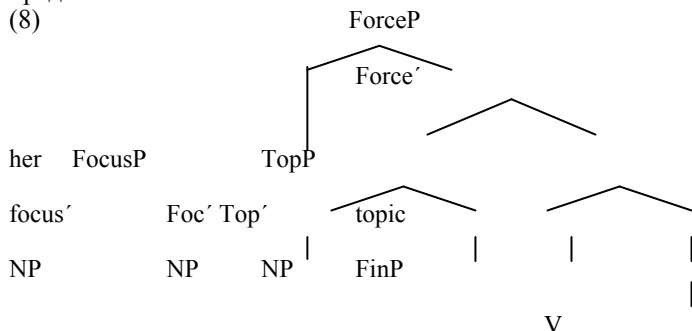

Рис. 4. Інформаційна структура речення за моделлю *her + SOV*.

Поодинокими є приклади вживання моделі *ba+VXS* (8 %); елемент справа від *ba* представляє нову інформацію, а останній елемент, суб'єкт або об'єкт, презентує абсолютно нову інформація для дискурсу і для слухача, тому мовець надає їй роз'яснення (презентаційний фокус). Напр.:

(9) *Ɔa æfter him feng to arcebiscopdome Iustus, se was biscop of Hrouecistre, 7 Ɔar to gehalgode Romanum to biscop* (Manuscript A: 616).

В хроніці розповідається про труднощі християнізації Кенту, оскільки правителі та архієпископи залишали службу і поверталися до язичництва, що описується в Хроніці 616. Одним з архієпископів Кента був на той час Лаврентій, котрий залишив усе і подався на південь; на зміну йому прийшов Юстус (Iustus). Оскільки ця інформація є новою для слухача, мовець пояснює, хто він – *se was biscop of Hrouecistre* (єпископ з Рочестера). Графічно речення (10) представлено на Рис. 5:

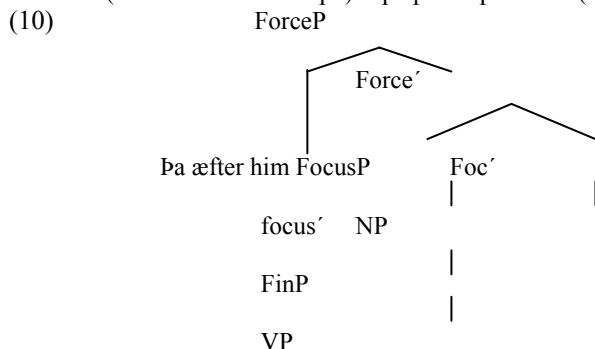

Рис. 5. Інформаційна структура речення за моделлю *ba+VXS*.

Висновки. Темпоральні адверби *Ɔa*, *Ɔonne*, *ni*, *her* відіграють важливу роль у системі маркування інформаційної структури давньоанглійського речення. Виступаючи, як правило, маркерами фокусу, адверби, у поєднанні з іншими мовними засобами, зокрема порядком слів, утворюють різні формальні моделі ICP. Нами виявлено п'ять різновидів таких моделей, кожній з яких притаманні свій тип фокусу, топіка та оригінальний порядок слів. У подальших розвідках вважаємо за доцільне дослідити розвиток темпоральних адвербів як засобу маркування інформаційної структури середньоанглійського речення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Kemenade A. The Handbook of the History of English / A. Kemenade, B. Los. – Oxford : Blackwell Publ. Ltd., 2009. – 269 p.
2. Schwabe K. On Information Structure, Meaning and Form / K. Schwabe, S. Winkler. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. – 350 p.
3. Rizzi L. The Fine Structure of the Left Periphery / L. Rizzi // Elements of Grammar. – Dordrecht : Kluwer, 1997. – P. 281–337.
4. Prince E. F. The ZPG Letter : Subjects, Definiteness, and Information Status / E. F. Prince // Discourse Description. Diverse Linguistic Analyses of a Fund Raising Text. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1992. – P. 295–325.
5. Speyer A. Topicalization and Stress Clash Avoidance in the History of English / A. Speyer. – Berlin : Walter de Gruyter, 2010. – 286 p.
6. Lambrecht K. Information Structure and Sentence Form : Topic, Focus and the Mental Representations of Discourse Referents / K. Lambrecht. – Cambridge : CUP, 1996. – 388 p.
7. Höhle T. Über Verum-Fokus im Deutschen / T. Höhle // Informationsstruktur und Grammatik. – Opladen : Westdeutscher Verlag, 1992. – P. 112–141.
8. Hetland J. Informationsstruktur und Reliefgebung / J. Hetland, V. Molnar // Language Typology and Language Universals : [an International Handbook]. – Vol. 1. – Berlin : Walter de Gruyter, 2001. – P. 617–633.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kemenade A. The Handbook of the History of English / A. Kemenade, B. Los. – Oxford : Blackwell Publ. Ltd., 2009. – 269 p.
2. Schwabe K. On Information Structure, Meaning and Form / K. Schwabe, S. Winkler. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. – 350 p.
3. Rizzi L. The Fine Structure of the Left Periphery / L. Rizzi // Elements of Grammar. – Dordrecht : Kluwer, 1997. – P. 281–337.
4. Prince E. F. The ZPG Letter : Subjects, Definiteness, and Information Status / E. F. Prince // Discourse Description. Diverse Linguistic Analyses of a Fund Raising Text. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1992. – P. 295–325.
5. Speyer A. Topicalization and Stress Clash Avoidance in the History of English / A. Speyer. – Berlin : Walter de Gruyter, 2010. – 286 p.
6. Lambrecht K. Information Structure and Sentence Form : Topic, Focus and the Mental Representations of Discourse Referents / K. Lambrecht. – Cambridge : CUP, 1996. – 388 p.

7. Höhle T. Über Verum-Fokus im Deutschen / T. Höhle // Informationsstruktur und Grammatik. – Opladen : Westdeutscher Verlag, 1992. – P. 112–141.
8. Hetland J. Informationsstruktur und Reliefgebung / J. Hetland, V. Molnar // Language Typology and Language Universals : [an International Handbook]. – Vol. 1. – Berlin : Walter de Gruyter, 2001. – P. 617–633.

Матеріал надійшов до редакції 26.03. 2012 р.

Андрушенко Е. Ю. Темпоральные адвербы в системе маркирования информационной структуры древнеанглийского предложения.

В статье освещены главные положения современной теории информационной структуры предложения, определено место темпоральных адвербов в системе маркирования компонентов структуры, исследовано их взаимодействие с другими языковыми средствами маркирования, а именно особенности порядка слов с разными адвербами, на материале древнеанглийских памятников письменности выявлен ряд разных типов моделей информационной структуры, в состав которых входят темпоральные адвербы.

Andrushenko O. Yu. Temporal Adverbs in the System of Information Structure Marking in the Old English Sentences.

The article highlights the main issues of the modern theory of sentence information structure and the role of temporal adverbs in the system of marking its structural components, investigates their interrelation with other language marking means, i. e. the peculiarities of the sentence word order with different temporal adverbs. It also considers the range of different information structure models with temporal adverbs in the Old English written records.